

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.н. Николай Аретов Аретов

Институт за литература, БАН

Научно направление 05.04.02. Българска литература

по конкурс за заемане на академичната длъжност професор,
област на ВО 2. хуманитарни науки; професионално направление 2.1. –
Филология, научна специалност *Българска литература (Съвременна българска
литература)*.

с кандидат доц. д.н. Албена Кирилова Вачева

Доц. д.н. Албена Кирилова Вачева е завършила е Българска филология и културология в СУ „Св. Климент Охридски“ през 1986 г. През 1996 г. придобива образователната и научна степен „доктор“ с дисертационен труд на тема „Особености на драматичното самосъзнание и структура на лирическия изказ в българската поезия от 70-те и 80-те години на XX век“. През 2013 г. придобива научната степен „доктор на науките по филология“ с дисертационен труд на тема „Жените писатели в българската литература през първата половина на XX век: Идеологии на публичността и стратегии на писането“.

От 1992 г. А. Вачева е хоноруван преподавател във ЮЗУ „Неофит Рилски“, през 1994 е избрана за асистент, през 1996 – за гл. асистент, а през 2004 се хабилитира за доцент в Катедрата по литература при Филологически факултет на ЮЗУ. През периода 2006-2011 е хоноруван преподавател в университета „Мария Кюри-Склодовска“ Люблин (Полша). Доц. Вачева води различни курсове в ЮЗУ, подготвила е 2 докторанти, ръководила е и участвала в множество научни проекти, някои от тях международни. От 2003 Алб. Вачева редактор (по-късно – зам.- главен редактор) в електронното издание „Литернет“, в което води различни рубрики и има сериозен принос за утвърждаването му като авторитетна литературна и научна трибуна.

Доц. д.н. Албена Вачева е автор на три монографични изследвания:

„В периферията на канона. Българските писателки през първата половина на 20. Век“ (Просвета, 2013),

„Очеркът в модерната българска литература“ (ЮЗУ 2014)

и „Социализмът: памет и разказ (Романът и мемоарната литература за близкото минало)“ (ЮЗУ, 2020).

Доц. д.н. Албена Вачева е съставител (сама или в съавторство) на редица ценни сборници с критически и литературни текстове от близкото минало, както и с актуални изследвания:

„Жената - грешната и святата (Сборник с текстове на български писателки от първата половина на XX век)“ (ЮЗУ, 2013),

„Литература в дискусия“ Ч. I-II. (LiterNet, ЮЗУ, 2003, 2005, 2006) (Заедно с Ел. Тачева и Р. Хаджикосев),

„Литературата - виртуални срещи“ (LiterNet, 2006),

Юрдан Трифонов. „Избрани студии“. България: LiterNet, 2004 (Заедно с Н. Данова, Н. Аретов, Т. Моллов)

„П. К. Яворов. Критически силуети (1901-1910)“ (УИ „Неофит Рилски“, 2002) (Заедно с Цв. Ракъовски).

Доц. д.н. Албена Вачева е автор над 100 статии, публикувани в български и полски научни списания и сборници.

Доц. д.н. Албена Вачева участва в конкурса с монографията „Социализмът: памет и разказ (Романът и мемоарната литература за близкото минало)“ и 17 научни статии, някои от тях са писани в съавителство; една част от статиите са журнални варианти на глави от двете последни монографии. Другите са посветени на присъствието на жените в българската литература (Я. Язова и др.), на интересни проблеми от литературния живот (литературните салони, на „музеификацията на близкото минало“) и пр. Към интересен и малко изследван проблем се насочват статиите „Любовта на отхвърлените като престъпление“ и „Любов и социални норми“, които обогатяват българската феминистка литературна критика.

Монографичното изследване „Социализмът: памет и разказ“ е до голяма степен пионерски труд, който се насочва към два големи корпуса от текстове – мемоарите за периода и романите, посветени на същата епоха. Респектира значителният издирен материал, както и внимателният му анализ. В уводната част Вачева представя общата картина в двата жанра (мемоарите и романите), задачите, които си поставя, и методологията, която използва. При методологията на преден план основателно са изведени наблюденията върху „корелациите между телесното и социалното“. Тук е маркиран и проблемът за литературата, останала в „тайните чекмеджета“ на писателите

и нейния скромнен обем. Констатацията е точна, особено в сравнение с други източноевропейски литератури, които имат и по-развит „самиздат“ и „тамиздат“. В последните години все пак се публикуват отделни произведения, останали в чекмеджето, наистина засега по-скоро стихове и повествования, които не са пряко посветени на „паметта“ за социализма. Тяхното задълбочено и неконюнктурно изследване все още предстои.

Първата глава е посветена на конструирането на миналото в българската мемоаристика от постсоциалистическия период. Вачева основателно разграничава писанията на хората, свързани с режима, и другите – репресирани, или потиснати, или чувстващи се потиснати от него. Основателно е наблюдението, че дори и авторите от първата група се стремят да пренапишат биографиите си, или поне да се покажат като мълчаливи критици на социалистическите нрави. От тях във фокуса на изследването попадат текстове на Любомир Левчев, Божидар Димитров, Евтим Евтимов, Георги Константинов и неколцина други. Вероятно защото в голямата си част не са дело на писатели, а и за да се ограничи обхвата на значителния наличен материал, извън вниманието на труда са останали немалкото мемоарни текстовете на офицери от ДС, служители в ЦК на БКП и УБО, както и немалката книжнина за Людмила Живкова, пък и за Ванга. Само споменати са издания като дневниците на Борис Делчев и Христо Радевски и мемоарните текстове на Йордан Вълчев. Внимание заслужават и дневниците на Чудомир, Петър Динеков и особено „неиздадените спомени“ на Константин Константинов (2011), които разказват за първите дни след деветосептемврийския преврат; интерес представляват и спомените на Симеон Хаджикосев и др.

Границата между мемоари и фикционална литература е доста неясна и Вачева деликатно не се задълбочава в нейното дефиниране и в определянето на текстовете, с не дотам ясна жанрова принадлежност (например много от произведенията на Асен Христофоров).

Внимателен и точен е анализът на „потиснатите гласове“ – Стефан Бочев, Веселин Бранев и др. Плодотворно е въвеждането на концепцията за „дисимулативно поведение“ (Олег Хархордин), което се изразява в „в разминаването на мислите и вярванията на индивида с неговото поведение във видимите сфери на социалния живот“. Друг тип социално поведение, намерило място в мемоарите, е емигрантския живот, представен в книги на Любомир Канов, Жерминал Чивиков, Димитър Бочев и др. Плодотворна и важна посока на изследване е свързването на мемоарите с

фикционалните текстове на мемоаристите. По думите на Вачева: „Мемоарите трябва да обяснят защо един или друг текст е написан по определен начин, при което водещото в него е не естетиката или някаква психологическо-философска постановка, а определящите за периода постулати на партийната идеология.“ Важен корпус от текстове представляват мемоарите на автори, които се чувстват, а и реално са засегнати от режима, но все пак съумяват да се интегрират с него – Вера Мутафчиева, Георги Данаилов, Георги Мишев, Марко Ганчев, Любен Дилов, Невена Стефанова, та чак до Недялко Йорданов и Николай Генчев. Някак малко встрани от тях стоят интересните спомени на Розалия Ликова, които също са обект на внимание в труда. Вачева не пропуска и деликатния въпрос за „манипулативните техники“, използвани от мемоаристите (Н. Хайтов, Л. Левчев, Л. Стефанова), като наблюденията ѝ са задълбочени и избягват клопките на лесните обобщения. Наред с важни социални събития – т.н. „възродителен процес“ и раждането на екологическите протести, вниманието основателно се насочва и към някои характерни по-скоро битови явления, характерни за епохата, като осигуряването на жилище, „застъпничеството“ и пр.

Първата глава завършва с разсъждения, породени от точната констатация: „Разбирането, че писателят е морален коректив на властта, а творчеството му е източник на общочовешки ценности, е ключово за всички анализирани мемоарни текстове на писатели, реализирани в страната.“ Възможно е, разбира се, да се направи и следващата крачка и да се проблематизира това разбиране, да се потърсят корените му.

Втората и най-обемна глава е посветена на „романите за социализма“, видени през призмата на противопоставянето „между паметта и травмата“. Заглавието извежда на преден план нещо характерно за труда като цяло – Вачева се интересува от изобразеното в разглежданите текстове (това важи и за мемоарите), а не толкова от литературните им особености. От такава гледна точка е закономерно текстове с различни качества да бъдат поставени редом, без да бъдат йерархизирани по някакъв начин, допустимо е и проблематичното в други контексти съчетание „романи за социализма“. (Ще си позволя в скоби за сравнение да кажа, че по същия начин бих могло да се каже, че произведенията на Балзак са „романи за капитализма“, което може и да е вярно, но звучи най-малкото странно.)

Според избраната гледна точка наблюденията са подредени по представяните събития и явления (а не по хронологията на текстовете за тях) – 9 септември и времето непосредствено след това („горещото червено начало“), „нормалността“, „мълчанието“, „милицията“, ежедневиия живот и „антропология на пространствата“, „хетеротопиите

на социалистическото общество“. Вачева установява, че те „се полагат като срещуположни на големия исторически и идеологически наратив“, като се подразбира официалния наратив от времето преди падането на Берлинската стена, разгледано по-скоро като цяло, отколкото в неговата динамика. За най-ранния период са привлечени творби на Анчо Калоянов, Ангел Игов и „Горещо червено“ на Ивайла Александрова (нейната книга без уговорки е разглеждана като роман). Тук амбивалентността на образа на Весела, която за мен като читател бе особено интересна, е минала на заден план. От друга страна, наблюденията върху „Кротките“ разкриват психологическата дълбочина на трансформациите, през които преминават персонажите, а романът на А. Калоянов дава възможност на Вачева да навлезе в динамиката на друг тип социални процеси. Пак при него не са спестени и наблюденията върху опитите на К. Константинов, Н. Райнов и Хр. Бързицов за адаптиране към новата власт. Не са подминати и романите на съвременни български автори, живеещи извън страната (Ружа Лазарова, Илия Троянов, Димитър Динев, Любомир Канов) Специално внимание заслужава изводът на Вачева: „Официалният исторически наратив, когато е лишен от поддържащия го репресивен апарат, започва да изпитва недостиг на легитимност и освобождава място за гласовете от маргиналията.“ Вачева се насочва и към автори и романи, които, основателно или не, не са привличали сериозни критически погледи - Матей Стоянов („Ники Франсето и Алес Гут“), Златко Енев, Димо Райков, Дияна Боева.

Разделът „Сексът и властта: поглед към 1968-а“ предлага внимателен анализ на творби от Георги Господинов, Виктор Пасков, Димитър Шумналиев, Димитър Бочев и може би твърде детайлен – на Милена Фучеджиева. Когато достига до ежедневието Вачева с основание констатира: „Социалистическото ежедневие се превръща в еднообразно и сиво, то поражда тъгата в малките истории на хората.“ Трудът се насочва към мълчанието, „усещането за рутинна и навичност“ и „преместването на перспективата от историческото към индивидуалното“ (при Д. Динев по това време). Трудът предлага задълбочени наблюдения върху историческата страна на творби на Георги Тенев, Николай Грозни, а и Емил Андреев, като оставя на втори план жанровете им търсения и усилията им за по-универсални внушения.

Изследването на Алб. Вачева разкрива огромен корпус от текстове и анализира много от тях, пълната изчерпателност очевидно е невъзможна. Все пак, забелязва се отсъствието на Владислав Тодоров („Цинкограф“, а и „Дзифт“) и някои други заслужаващи внимание съвременни автори.

Представената от доц. Алб. Вачева Справка за оригиналните научни приноси, както и Списъка с публикациите са коректно изготвени. В предоставените ми материали не открих списък с цитати.

Заклучение

Трудът на доц. д.н. Албена Вачева е сериозно литературоведско изследване, което е отлична основа за последващи дискусии и заслужава висока оценка. Като имам предвид неговите достойнства и сериозното ѝ присъствие в академичната литературна критика, както и респектиращата ѝ преподавателска дейност, без колебание препоръчам да бъде избрана за професор в Югозападния университет „Неофит Рилски“.

31 август 2020

Проф. дфн Николай Аретов
Институт за литература, БАН

REVIEW

by Prof. Dr. Nikolay Aretov Aretov,
Professional field 05.04.02. Bulgarian literature
Institute for Literature, BAS

on the academic output for participation in a competition for the academic position of
“Professor” in Professional field 2.1. Philology,
with sole candidate Assoc. Prof. Albena Kirilova Vacheva, Ph.D.

Assistant professor Albena Vacheva graduated in Sofia University “St. Kliment Ohridski” with a degree in Bulgarian philology and Cultural studies in 1986. In 1996 she became Ph.D. with a dissertation entitled “Specificities of the Dramatic Consciousness and Structure of the Lyrical discourse in the Bulgarian Poetry from the 1980s”. In 2013 she obtained the scientific degree of “Doctor in Philology” with a dissertation entitled “Women Writers in Bulgarian Literature in the first half of 20th century: Ideologies of the Publicity and Strategies of Writing”.

From 1992 A. Vacheva teaches at SW University, in 2004 she became an assistant professor in the department for Bulgarian Literature of the Faculty for Philology. From 2006 until 2011 she teaches in Maria Curie-Skłodowska University of Lublin (Poland).

Assistant professor Albena Vacheva is author of three monographs:

In the Periphery of the Cannon. Bulgarian Women Writers in the First half of the 20th century (2013),

The Essay in Bulgarian Modern Literature (2014) and

Socialism: Memory and Narration (Novels and Memoires about the Recent Past) (2020)

Assistant professor Albena Vacheva is also compiler (alone or with other scholars) of several collections of text, among them:

Woman – sinner or saint (Collection of texts from Bulgarian women writers the First half of 20th century (2013),

Literature in Discussion, Vol. 1-4 (2003, 2005, 2006),

Literature – Virtual Encounters (2006),

Selected studies by Yordan Trifonov (2004),

P. K. Yavorov. Silhouettes in Criticism (2002)

Assistant professor Albena Vacheva is also the author of more than 100 articles, published in Bulgarian and Polish scientific periodicals and collections of texts.

For the competition, Assistant professor A. Vacheva presents his monograph “Socialism: Memory and Narration (Novels and Memoires about the Recent Past)” and 17 scholar’s articles. To a great extent, the monograph is a pioneer’s study, that deals with two great bodies of texts – the memoirs about the period and the novels dedicated to the same time.

The first chapter of the book scrutinizes the process of construction of the past in Bulgarian memories from the post-Socialist period. With a good reason, Vacheva distinguishes the writings of the people, connected to the rule, from the others, that feel or really were repressed by it. The observation that the authors from the first group aspired to re-write their biographies or at least to present themselves as silent critics of the rule is precise.

The analysis of the “oppressed voices” – Stefan Bochev, Veselin Branev, and others is thorough and precise. The introduction of the concept of “dissimulative behavior” meaning “the differentiation between thoughts and believes of the person with his behavior in the visible spheres of social life” is fruitful. Another type of social conduct that can be traced in the memoirs is the life of the emigrants presented in the books of Lyubomir Kanov, Germinal Civikov, Dimitar Bochev, etc. Fruitful is also the idea of comparing the memoirs and the fictional texts of the same authors.

According to the preferred perspective, the observations follow the chronology of the presented events and historical and social phenomena (and not that of the texts about them) – 9th of September 1944 and the time immediately after that, “the normality”, “the silence”, “the militia”, everyday life, “the anthropology of the spaces”, “the heterotopies of the socialist society”. Vacheva finds out that all of them “place themselves as opposed to the great historic and ideological narration”, implying the official narration from the time before the Fall of Berlin wall, presented in as an item and not so in its dynamics.

The whole work of assistant professor Albena Vacheva fully corresponds to the minimum national requirements and the requirements of the South-West University for the acquisition of the academic position “professor”. The attached documents confirm this.

Conclusion

The entire activity and work of Assoc. Albena Vacheva, Ph.D. in the fields of literary scholarship and university teaching is fruitful, generates only respect, and fully corresponds to the requirements of the law. With conviction, I give a positive assessment of the candidate's academic activity and ask Academic Council at SWU to award her the title of professor.

August 2020

Sofia

Prof. Dr. Nikolay Aretov